

Uchwała z dnia 4 czerwca 2004 r., III CZP 28/04

Sędzia SN Jacek Gudowski (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Tadeusz Domińczyk

Sędzia SA Zbigniew Cendrowski

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa "N." S.A. w W. przeciwko "M.C." S.A. w W. o zapłatę, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 4 czerwca 2004 r., przy udziale Prokuratora Prokuratury Krajowej Piotra Wiśniewskiego, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Warszawie postanowieniem z dnia 6 kwietnia 2004 r.:

"Czy w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych termin do wniesienia pozwu wzajemnego podlega ograniczeniom określonym w art. 479¹⁴ § 2 i art. 479¹⁸ § 3 k.p.c.?"

podjął uchwałę:

W postępowaniu w sprawach gospodarczych powództwo wzajemne może być wytoczone w terminie określonym w art. 204 § 1 k.p.c., nie można go jednak skutecznie oprzeć na twierdzeniach, zarzutach i dowodach, które uległy prekluzji na podstawie art. 479¹⁴ § 2 k.p.c.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 11 lutego 2003 r. Sąd Okręgowy, Sąd Gospodarczy w Warszawie zasądził od "M.C." S.A. w W. na rzecz "N.H." S.A. w W. kwotę 11 500 000 zł z odsetkami tytułem zwrotu udzielonej pożyczki. Uwzględniając powództwo, Sąd Okręgowy stwierdził, że strona pozwana w odpowiedzi na pozew zarzuciła jedynie istnienie zapisu na sąd polubowny, natomiast w odniesieniu do istoty sporu podniosła ogólnikowo, "z ostrożności procesowej", bez powołania się

na konkretne dowody, iż kwota 11 500 000 zł otrzymana została od powoda jako kapitał obrotowy celem zaprojektowania instalacji, obsługi i utrzymania sieci telekomunikacyjnej w W. Dalsze zarzuty, twierdzenia i dowody zgłoszone zostały później, w pozwie wzajemnym, będącym w rzeczywistości – jak ocenił to Sąd – pismem procesowym zawierającym kompilację zarzutu potrącenia i powództwa wzajemnego.

Wydając wyrok, Sąd Okręgowy postanowieniem zwrócił pozew wzajemny "celem ewentualnego odrębnego rozpatrzenia". Zażalenie strony pozwanej na to postanowienie, zmierzające do jego uchylenia, zostało przez Sąd Apelacyjny w Warszawie uwzględnione, natomiast podczas rozpatrywania apelacji od wyroku Sąd ten powziął poważne wątpliwości prawne, którym dał wyraz w postanowieniu z dnia 6 kwietnia 2004 r., podjętym na podstawie art. 390 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Formułując przedstawione Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne, Sąd Apelacyjny objął nim dwie kwestie, wymagające odrębnej analizy. Pierwsza dotyczy terminu do wniesienia powództwa wzajemnego w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych, a ściślej – możliwości stosowania w tym postępowaniu przepisu art. 204 § 1 zdanie drugie k.p.c., druga natomiast wiąże się ze stosowaniem do powództwa wzajemnego przepisu art. 479¹⁴ § 2 k.p.c., dotyczącego prekluzji twierdzeń, zarzutów i dowodów na ich poparcie.

Analizę pierwszej kwestii należy rozpocząć od stwierdzenia, że art. 204 k.p.c., określający warunki dopuszczalności powództwa wzajemnego, formę oraz termin i sposób jego wytoczenia, stanowi normę ogólną, mającą zastosowanie w całym postępowaniu procesowym, a więc także w postępowaniach odrębnych, chyba że wśród przepisów regulujących te postępowania przewidziano przepisy szczególne. W przepisach działu IVa, regulujących postępowanie w sprawach gospodarczych, nie ma – w przeciwieństwie do innych postępowań odrębnych (art. 439 § 1, art. 479, 493 § 4 oraz art. 505⁴ § 2 k.p.c.) – unormowań szczególnych, a to oznacza, że w postępowaniu tym przepis art. 204 k.p.c., a zwłaszcza jego § 1, ma pełne zastosowanie. Powództwo wzajemne w sprawach gospodarczych może być zatem wniesione zarówno w odpowiedzi na pozew, jak i oddzielnie, nie później jednak niż na pierwszej rozprawie albo w sprzeciwie od wyroku zaocznego. Wynika z tego dalszy wniosek, że wniesienie odpowiedzi na pozew nie wyłącza wytoczenia

powództwa wzajemnego, jeżeli – oczywiście – nastąpi to nie później niż na pierwszej rozprawie.

W tym stanie rzeczy sugestia Sądu Apelacyjnego, poddana pod rozagę w osnowie oraz w uzasadnieniu przedstawionego do rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego, że w postępowaniu w sprawach gospodarczych termin wytoczenia powództwa wzajemnego jest – pośrednio – korygowany przepisami art. 479¹⁴ § 2 i art. 479¹⁸ § 3 k.p.c., nie może być uznana za uzasadnioną.

Przechodząc do drugiej kwestii, a więc do odpowiedzi na pytanie, jakie znaczenie dla opisu powództwa wzajemnego w sprawach gospodarczych ma zasada prekluzji w zakresie gromadzenia materiału procesowego, należy na wstępie odwołać się do uchwały Sąd Najwyższego z dnia 17 lutego 2004 r., III CZP 115/03 ("Biuletyn SN" 2004, nr 2, s. 5), w której wyjaśniono, że system prekluzji polega na nałożeniu na strony ciężaru przedstawienia sądowi wszystkich znanych im faktów, dowodów i zarzutów w określonym terminie, pod rygorem utraty możliwości późniejszego ich przytaczania lub powoływania. Do rygorów systemu prekluzyjnego należy również wymaganie, aby strony podały – także w wyznaczonym terminie – wszystkie znane im fakty, dowody i zarzuty, choćby nawet w formie ewentualnej, tylko na wypadek, gdyby twierdzenia zaprezentowane w pierwszej kolejności okazały się nieskuteczne lub nie zostały uwzględnione przez sąd.

System prekluzji znajduje urzeczywistnienie zwłaszcza w tych sprawach, które ze względu na swój charakter wymagają podwyższonej sprawności postępowania, a także w sprawach objętych przymusem adwokacko-radcowskim lub w sprawach, w których przymus ten wprawdzie nie obowiązuje, ale zawodowi pełnomocnicy biorą w nich udział. Szczególne znaczenie dla upowszechnienia tego systemu miała ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 48, poz. 554 ze zm.); w sposób wskazujący na konsekwentne założenia legislacyjne, tworzące spójną koncepcję przyspieszenia i usprawnienia postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych oraz sprawach drobnych i prostych, ustawodawca znowelizował art. 207, 479¹² § 2, art. 479¹⁴ § 2 i art. 495 § 3 k.p.c. oraz wprowadził – obok innych przepisów konstytuujących postępowanie uproszczone – art. 505⁵ k.p.c. Przepisy te mają bardzo zbliżoną treść i wyraźnie

określony cel – koncentrację materiału dowodowego, skupienie czynności procesowych stron i przyspieszenie postępowania.

Konkludując te wywody, Sąd Najwyższy przyjął w powołanej uchwale, że w postępowaniu w sprawach gospodarczych pozwany traci prawo powoływania twierdzeń, zarzutów oraz dowodów na ich poparcie, niepowołanych w odpowiedzi na pozew, bez względu na ich znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, chyba że wykaże, iż ich powołanie w odpowiedzi na pozew nie było możliwe, albo że potrzeba powołania wynikała później (art. 479¹⁴ § 2 k.p.c.).

Rozwijając zaprezentowane stanowisko Sądu Najwyższego, które skład rozstrzygający niniejsze zagadnienie prawne podziela, należy uznać, że art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. odnosi się nie tylko do tego materiału procesowego, który pozwany przedstawia celem obrony przed powództwem głównym, ale również do tego, który służy – wyłącznie lub pomocniczo – uzasadnieniu powództwa wzajemnego. Teza ta znajduje potwierdzenie w jednoznacznym brzmieniu art. 479¹⁴ § 2, jak też wzmacnia ją stawiane powództwu wzajemnemu wymaganie istnienia związku z roszczeniem powoda lub występowanie "stanu potracalności" roszczeń. Przestrzeganie tego wymagania nie pozwala dokonać rozgraniczenia między materiałem stanowiącym podłoże obrony przeciwko roszczeniu głównemu a materiałem służącym powództwu wzajemnemu, a nawet gdyby takie rozgraniczenie się powiodło, mogłoby się okazać, że w tej samej sprawie sąd zmuszony jest dokonywać ustaleń faktycznych dotyczących tego samego wycinka rzeczywistości innych dla rozstrzygnięcia powództwa głównego, a innych dla powództwa wzajemnego. Zgoda na taki stan rzeczy oznaczałaby unicestwienie jednego z podstawowych celów instytucji powództwa wzajemnego, jakim jest zapobieganie rozbieżnościom między wyrokami wydawanymi na podstawie tego samego stanu faktycznego.

Biorąc pod uwagę przedstawione rozważania oraz odwołując się do postawionej już wcześniej tezy, że treść art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. nie ma żadnego wpływu na stosowanie w sprawach gospodarczych art. 204 § 1 k.p.c., a więc, że pozwany może wnieść powództwo wzajemne w odpowiedzi na pozew lub oddzielnie, nie później jednak niż na pierwszej rozprawie, również wtedy, gdy wcześniej złożył odpowiedź na pozew, należy stwierdzić, iż w sytuacji, w której pozwany przedsiębiorca decyduje się dochodzić swych roszczeń w formie powództwa wzajemnego, to w zakresie gromadzenia materiału procesowego – także

dotyczącego powództwa wzajemnego – podlega ograniczeniom przewidzianym w art. 479¹⁴ § 2 k.p.c.

Za zajęтым stanowiskiem przemawia także konieczność przeciwdziałania niebezpieczeństwu, które groziłoby prawidłowości procesu w wypadku uznania, że powództwo wzajemne wytaczane po złożeniu odpowiedzi na pozew można oprzeć na twierdzeniach, zarzutach i dowodach sprekludowanych na podstawie art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. Trafnie zauważył Sąd Apelacyjny, że w takiej sytuacji powództwo wzajemne służyłoby obchodzeniu rygoru prekluzji.

Należy na koniec wyraźnie podkreślić, że stosowanie art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. do powództwa wzajemnego nie osłabia pozycji pozwanego ani nie ogranicza jego procesowych uprawnień. Po pierwsze, pozwany powinien zawczasu harmonizować treść odpowiedzi na pozew z treścią pozwu wzajemnego, po drugie, powództwo wzajemne może obejmować twierdzenia, zarzuty i dowody, których powołanie w odpowiedzi na pozew nie było możliwe albo gdy potrzeba ich powołania powstała później, i po trzecie, nic nie stoi na przeszkodzie, aby pozwany, zamiast wnosić powództwo wzajemne – w sytuacji, w której upłynął termin dla podnoszenia twierdzeń, zarzutów i dowodów na ich poparcie – i narażać się na ewentualne negatywne skutki prekluzji, wytoczył powództwo w odrębnej sprawie.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie.